ISSN: 2676-4245 Home Page: Ijsp.ut.ac.ir

The University Of Tehran Press

Journal of Social Problems of Iran

Conditions and contexts for the emergence of cyberspace harms among Generation Z boys

Fatemeh Danafar[1] | Mahnaz Farahmand[2]✉

1. PhD in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. E-mail: danafar@stu.yazd.ac.ir
2. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. E-mail: farahmandm@yazd.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 24 January 2026

Received in revised form: 8 May 2026

Accepted: 30 June 2026

Published online: 23 July 2026

Keywords:

boys, cyberspace, Generation Z, grounded theory, harmful factors.

ABSTRACT

The present study aimed to explore the lived experiences of Generation Z boys in cyberspace and to identify the factors contributing to their vulnerability to harm. This study was conducted using a qualitative approach and Charmaz's grounded theory method. The participants consisted of 15 Generation Z boys who were selected through purposive and theoretical sampling from among clients referring to psychological counseling centers. Data were collected through semi structured interviews and analyzed using a systematic coding process.

The findings indicated that the factors affecting the vulnerability of Generation Z boys in cyberspace can be classified into four main themes: "chaotic context," "unaware self presentation," "normative–institutional constraints," and "stimulating liberation." The results show that the harms experienced by boys in cyberspace are not merely the result of the characteristics of this space; rather, they emerge from the complex interaction of individual, familial, socio cultural, and virtual factors that are intensified and reproduced within this context. The experiences indicate that their agency in cyberspace is not merely an intentional and freely chosen action, but a meaningful response to a lifeworld filled with identity frustrations, emotional deprivation, gender pressures, and the weakness of regulatory institutions. In this regard, cyberspace, rather than being the primary cause of harm, has become a context for intensifying and reproducing pre existing vulnerabilities, thereby forming a cycle of dependency, inner conflict, and psychosocial harm. Accordingly, adopting a multidimensional approach to analyzing cyberspace related harms and designing awareness and intervention programs tailored to youth and their families appears necessary.

Cite this article: Danafar, F., & Farahmand, M. (2026). Conditions and contexts for the emergence of cyberspace harms among Generation Z boys. *Journal of Social Problems of Iran*, *17*(1), 367-395.
DOI: https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.409979.671371

© The Author(s). Publisher: The University of Tehran Press.
DOI: https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.409979.671371

Introduction

The rapid expansion of digital technologies and the widespread access of Generation Z to cyberspace have brought about significant transformations in their lifestyles, communication patterns, and processes of identity formation. This generation, commonly referred to as digital natives, has grown up with smartphones, social media, and the internet from early childhood, and a considerable part of their interactions, learning experiences, and identity representations takes place in online environments. Despite the opportunities provided by cyberspace-such as access to information, broader communication networks, and possibilities for self-expression-its extensive use may also lead to consequences such as reduced face-to-face interactions, feelings of loneliness, psychological problems, cyberbullying, and the emergence of risky behavioral patterns. Although many studies have primarily focused on the vulnerability of girls in online spaces, boys of Generation Z are also exposed to specific forms of cyberspace-related harms that develop within familial, social, and cultural contexts. Accordingly, the present study focuses on Generation Z boys in the city of Yazd and seeks to understand their experiences of cyberspace and the ways they make meaning of these experiences within individual, familial, and social contexts.

Methodology

This research was conducted using a qualitative approach and the constructivist grounded theory method proposed by Charmaz. This approach was considered appropriate because of its emphasis on discovering social processes and understanding the meanings constructed by actors, particularly in relation to the lived experiences of Generation Z boys confronting cyberspace-related harms. The study population consisted of Generation Z boys in Yazd who had experienced harms associated with cyberspace. Sampling was carried out purposefully using a theoretical sampling strategy, and ultimately fifteen Generation Z boys who had referred to counseling centers, social work institutions, cyber police (FATA), and other related organizations due to various harms were selected as participants.

Data were collected through in-depth semi-structured interviews. Each interview lasted between two and four and a half hours, and the interview process continued for approximately four months until theoretical saturation was achieved. The collected data were analyzed through the stages of initial coding, focused coding, and theoretical coding. To enhance the credibility of the findings, strategies such as constant comparison of data, revision of codes, review by qualitative research specialists, and adherence to ethical research principles-including informed consent and confidentiality of participants' information-were employed.

Findings

The findings of the study indicate that the experience of cyberspace-related harm among Generation Z boys is not a simple or single-factor phenomenon; rather, it emerges through the interaction of familial, individual, socio-cultural, and virtual factors. The core category extracted from the data was titled "Reproduction of Harm in the Interaction of Individual and Structure within the Virtual Refuge." This category suggests that cyberspace initially functioned for many participants as a refuge–a space for escape, compensation, self-expression, and liberation from the pressures of real life. However, over time, this same space became a setting for the intensification and reproduction of their psychological, social, and identity-related harms.

The first major category, "Chaotic Context," highlights the role of family conditions in shaping boys' vulnerability. Participants had often grown up in families characterized by verbal, behavioral, physical, or psychological violence, constant blame and humiliation, excessive control, emotional neglect, divorce or emotional divorce, parental addiction, infidelity, parental dysfunction, disordered family roles, and lack of emotional support. In such circumstances, the home environment–rather than providing security and comfort–became tense and unsafe. Consequently, many boys turned to cyberspace as a means of escaping familial pressures and compensating for emotional deficiencies.

The second category, "Unconscious Self-Presentation," refers to the ways in which cyberspace enabled participants to construct identities different from their real selves. Many participants who had experienced blame, failure, emotional deprivation, feelings of inadequacy, abandonment, or

humiliation in real life attempted to create a new, desirable, and socially acceptable self in online spaces. Although this process of virtual self-creation initially appeared to offer a form of personal restoration and liberation from limitations, participants' lack of awareness of the consequences of cyberspace, limited digital literacy, and inability to recognize online threats ultimately led to dependency, social comparison, anxiety, unhealthy relationships, and further harm.

The third category, "Normative-Institutional Constraints," reflects the influence of cultural pressures, gender stereotypes, concerns about reputation, social judgment, behavioral and religious restrictions, communication prohibitions, and the weakness of educational and support institutions. Participants reported that in the real world they lacked opportunities to freely express their needs, emotions, questions, and identities. As a result, cyberspace became an alternative arena for experiencing freedom and expressing themselves. At the same time, the insufficient role of schools, universities, families, and formal institutions in teaching digital literacy, online ethics, cybersecurity, and life skills reduced their capacity to engage safely with cyberspace.

The fourth category, "Stimulating Liberation," relates to the inherent characteristics of cyberspace itself. Participants noted that repeated exposure to provocative, sexualized, luxurious, taboo-breaking, and norm-challenging content gradually reduced their sensitivity toward certain behaviors. Continuous exposure to such content, exaggerated representations of lifestyles, displays of idealized bodies, portrayals of free relationships, and risky behaviors contributed to the normalization of some practices and the erosion of their perceived impropriety. In this way, cyberspace-interacting with pre-existing individual, familial, and social contexts-became a factor intensifying various harms.

Discussion and Conclusion

The results indicate that the harms experienced by Generation Z boys in cyberspace cannot simply be attributed to the use of technology or participation in social media. In this study, cyberspace does not function as an independent or singular cause of harm; rather, it serves as a context in which existing vulnerabilities-such as dysfunctional family environments, personal frustrations, emotional deprivation, cultural pressures, gender stereotypes, weaknesses in educational institutions, and the appealing algorithmic and content features of digital platforms-are intensified and reproduced. In other words, the boys studied had already been facing various forms of deprivation, tension, and restriction in their offline lives before becoming involved in harmful online experiences. Cyberspace initially appeared to them as a refuge and a means of escape, but eventually transformed into a setting characterized by dependency, conflict, social comparison, normalization of deviant behaviors, and the intensification of psychological and social crises.

Therefore, contrary to common assumptions, boys are highly vulnerable to identity-related, psychological, social, and behavioral harms associated with cyberspace, and neglecting these harms may lead to the continuation of social silence and the reproduction of cycles of harm. Addressing this issue thus requires a multi-level and context-sensitive approach.

Based on the findings, it is recommended that policymaking move beyond purely restrictive and control-oriented approaches and instead focus on preventive, educational, and supportive interventions. Promoting digital literacy, strengthening life skills, empowering parents, reducing violence and tension within families, creating safe spaces for dialogue among adolescents and young people, reconsidering gender stereotypes, reinforcing the role of schools and universities, and developing coherent policies regarding cyberspace can contribute significantly to reducing the vulnerability of Generation Z boys.

شاپا الکترونیکی: 2676-4245 سامانه نشریه: Ijsp.ut.ac.ir

بررسی مسائل اجتماعی ایران

انتشارات دانشگاه تهران

شرایط و زمینه‌های شکل‌گیری آسیب‌های فضای مجازی در میان پسران نسل زد

فاطمه دانافر[۱] | مهناز فرهمند[۲]✉

۱. دکتری، گروه جامعه شناسی، دانشکدهٔ علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: danafar@stu.yazd.ac.ir

۲. نویسندهٔ مسئول، دانشیار، گروه جامعه شناسی، دانشکدهٔ علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد. ایران. رایانامه: farahmandm@yazd.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقالهٔ پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۰۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱

کلیدواژه‌ها:

پسران، نسل زد، نظریه داده بنیاد، عوامل آسیب زا، فضای مجازی.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف واکاوی تجربه‌های زیسته پسران نسل Z از حضور در فضای مجازی و شناسایی عوامل مؤثر بر آسیب‌دیدگی آنان انجام شد. این پژوهش با رویکرد کیفی و به روش نظریه داده‌بنیاد چارمز انجام گرفت. مشارکت‌کنندگان شامل ۱۵ پسر از نسل Z بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری از میان مراجعه‌کنندگان به مراکز روان‌شناسی و مشاوره انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری و با روش کدگذاری نظام‌مند تحلیل شد.

یافته‌ها نشان داد که عوامل مؤثر بر آسیب‌دیدگی پسران نسل Z در فضای مجازی در چهار مضمون اصلی قابل طبقه‌بندی است: «بستر پرآشوب»، «خودنمایی ناآگاهانه»، «تنگناهای هنجاری ـ نهادی» و «رهایی برانگیزاننده». نتایج نشان می‌دهد آسیب‌های تجربه‌شده پسران در فضای مجازی صرفاً ناشی از ویژگی‌های این فضا نیست، بلکه حاصل برهم‌کنش عوامل فردی، خانوادگی، فرهنگی ـ اجتماعی و مجازی است که در این بستر تشدید و بازتولید می‌شوند. تجربه ها حاکی از آن است که کنشگری آنان در فضای مجازی، نه کنشی صرفاً انتخابی و آزادانه، بلکه واکنشی معنادار به زیست‌جهانی آکنده از ناکامی‌های هویتی، محرومیت‌های عاطفی، فشارهای جنسیتی و ضعف نهادهای تنظیم‌گر است. در این میان، فضای مجازی بیش از آنکه علت اولیه آسیب باشد، به بستری برای تشدید و بازتولید آسیب‌پذیری‌های پیشین تبدیل شده و چرخه‌ای از وابستگی، تعارض درونی و آسیب روانی–اجتماعی را شکل داده است.بر این اساس، توجه به رویکردی چندبعدی در تحلیل آسیب‌های فضای مجازی و طراحی برنامه‌های مداخله‌ای و آگاهی‌بخشی متناسب با جوانان و خانواده‌ها ضروری به نظر می‌رسد.

استناد: دانافر، فاطمه و فرهمند، مهناز (۱۴۰۵). شرایط و زمینه های شکل گیری آسیب های فضای مجازی در میان پسران نسل زد. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، *۱۷*(۱)، ۳۶۷-۳۹۵. DOI: https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.409979.671371

DOI: https://doi.org/10.22059/JWDP.2026.411180.1008605

ناشر: مؤسسهٔ انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

۱. مقدمه

رشد سریع فناوری‌های دیجیتال و دسترسی گسترده نسل زد به فضای مجازی، تغییرات عمیقی در سبک زندگی، ارتباطات و هویت این نسل ایجاد کرده است. نسل زد، متولدین اواخر دهه ۱۹۹۰ تا اوایل ۲۰۱۰، بزرگ‌ترین جمعیت کاربران فضای مجازی را تشکیل می‌دهند (Seemiller & Grace, 2016: 286) و به عنوان بومیان دیجیتال شناخته می‌شوند. این نسل از کودکی با تلفن‌های هوشمند، رسانه‌های اجتماعی و فضای مجازی بزرگ شده و جامعه‌پذیری‌شان با این فناوری‌ها گره خورده است (Chaisiri, 2019: 167; Turner, 2015: 104)؛ بنابراین شیوه‌های یادگیری، ارتباط و شکل‌گیری هویت آن‌ها با نسل‌های پیشین تفاوت بنیادین دارد (Hu & et al, 2022: 1).

نسل زد از همان آغاز زندگی با فناوری‌های دیجیتال در تماس بوده و به‌طور طبیعی با آن خو گرفته‌اند (Kivunja, 2014: 94) .این خوگیری، فناوری را به عنصری اساسی در تجربه‌های زیسته روزمره آنان بدل کرده است (Ali, 2024: 1; Mokri & et al, 2016:524)، به‌گونه‌ای که پلتفرم‌های مجازی نه‌تنها ابزار تعامل، بلکه بخشی از زیست‌جهان آنان شده‌اند (Boyd, 2014). این تعامل گسترده آثار دوگانه‌ای دارد: از یک‌سو فرصت‌هایی برای یادگیری، خلاقیت و ارتباط فراهم می‌آورد و از سوی دیگر، مخاطراتی مانند تضعیف سلامت روان، بحران هویت، انزوای اجتماعی و آسیب‌های رفتاری را نیز به همراه دارد (Livingstone & Third, 2023:78; Mujiwat & Laili, 2017:658). پژوهش‌ها نشان می‌دهد نسل زد بیش از سایر گروه‌های سنی در معرض آسیب‌های روانی، اجتماعی و جسمی ناشی از مصرف مفرط و بی‌نظم فضای مجازی است (Sayed & et al, 2022: 5).

بر پایه گزارش‌های جهانی، در سال ۲۰۲۳ بیش از ۷۹ درصد جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله به اینترنت دسترسی داشته‌اند، در حالی که این رقم برای سایر گروه‌های سنی حدود ۶۵ درصد بوده است (Kim & et al, 2023: 2; Maheux & et al, 2024: 2289). این آمار نشان‌دهنده نقشی محوری برای نسل زد در بازتولید سبک زندگی دیجیتالی است. حضور پررنگ و گاه بی‌مهار این نسل در فضای مجازی، آنان را با انواع خطرات محتوایی، ارتباطی و رفتاری از جمله مواجهه با محتوای نامناسب، ارتباط با افراد ناشناس و مشارکت در رفتارهای پرخطر نظیر زورگویی سایبری و اعتیاد به اینترنت مواجه کرده است (Mitchell & et al, 2014: 1337; Rodriguez-de-Dios & et al, 2018,188; Wang & Ngai, 2021: 30). تحقیقات اخیر نشان می‌دهند که استفاده افراطی از فضای مجازی منجر به کاهش تعاملات چهره‌به‌چهره (Çuhadar & et al, 2012: 178)، غفلت از فعالیت‌ها و مسئولیت‌ها (Kolan& Dinçer, 2021:132)، افت عملکرد روزمره، کاهش

علاقه‌مندی‌ها در زندگی واقعی، افزایش تنهایی(Wang & et al, 2024: 8) و کاهش عزت‌نفس(Obeid &et al, 2017: 842) می‌شود. همچنین، فضای مجازی بستری فراهم کرده که تجربه آسیب روانی و درگیری در تعاملات تنش‌زا بیش از پیش گسترش یابد (Hawdon & et al, 2017: 9). زو[1] و همکاران (۲۰۲۱) با مرور ۶۳ مطالعه بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹، نرخ قربانی‌شدن قلدری سایبری را بین ۱۳,۹ تا ۵۷,۵ درصد و آزارگری را بین ۶ تا ۴۶,۳ درصد گزارش کرده‌اند و خشونت کلامی رایج‌ترین نوع آن بوده است. تمپل[2] و همکاران (۲۰۱۴) نشان دادند که حدود نیمی از نوجوانان پیش از خواب در شبکه‌های اجتماعی فعال هستند و یک‌چهارم آنان علائم مصرف مسئله‌دار اینترنت را دارند؛ ضمن اینکه دختران بیش از پسران در معرض محتوای جنسی قرار دارند. ماهیت ناشناس و غیرشفاف بسیاری از تعاملات آنلاین نیز زمینه‌ساز گسترش رفتارهای آسیب‌زا مانند آزار سایبری، سخنان نفرت‌انگیز و محتوای تحریک‌آمیز است (Smahel & et al, 2020: 9).

با وجود تمرکز بسیاری از پژوهش‌ها بر آسیب‌پذیری دختران، پسران نسل زد نیز در معرض گونه‌های خاصی از آسیب‌های فضای مجازی قرار دارند. یکی از مهم‌ترین این آسیب‌ها خشونت آنلاین و سایبربولینگ است؛ وضعیتی که در آن پسران هم به‌عنوان قربانی و هم عامل خشونت نقش‌آفرینی می‌کنند. این امر با الگوهای فرهنگی مردانگی، فشار همسالان و نیاز به کسب اعتبار دیجیتال مرتبط است و پیامدهایی مانند اضطراب، خشم، احساس طردشدگی و تغییر در شیوه معنا دادن آنان به روابط و هویت ایجاد می‌کند (Hinduja & Patchin, 2018: 3; Kowalski & et al, 2021: 4). در کنار آن، فشارهای بدنی–هویتی و فرهنگ مقایسه‌گری در پلتفرم‌هایی مانند اینستاگرام و تیک‌تاک، پسران را به سمت نمایش بدن ایده‌آل، موفقیت‌نمایی و «مردانگی عملکردی» سوق می دهد و موجب کاهش رضایت از خود و افزایش اضطراب اجتماعی می‌شود (Fardouly & Vartanian, 2016: 3; Marwick, 2015: 140).

افزون بر این، مصرف افراطی شبکه‌های اجتماعی و بازی‌های آنلاین، زمینه‌ساز انزوای اجتماعی، اختلال در تنظیم هیجان و کاهش مهارت‌های ارتباطی است؛ وضعیتی که در پسران به‌دلیل الگوهای فرهنگیِ تشویق‌کننده استفاده از فناوری شدت بیشتری می‌یابد و به شکل‌گیری زیست‌جهانی «منزوی اما به‌ظاهر متصل» منجر می‌شود (Twenge, 2017: 291). همچنین، برخی فضاهای آنلاین با بازتولید مردانگی سمی و روایت‌های زن‌ستیزانه، نگرش پسران نسبت به زنان و روابط

1. Zhu
2. Temple

اجتماعی را دستخوش تغییر کرده و آنان را به سمت احساس ناکافی‌بودن، خشم و تفکر دوقطبی سوق می‌دهند (Ging, 2019: 3). این مجموعه عوامل نشان می‌دهد که آسیب‌های فضای مجازی برای پسران نسل زد ماهیتی پیچیده، چندبعدی و عمیقاً هویتی دارد.

همچنین، یافته های مطالعه میدانی پژوهش بلگاروا[1] در سال۲۰۲۴ نشان می‌دهد که میانگین روزانه استفاده کاربران ایرانی نسل Z از شبکه‌های اجتماعی حدود ۳,۵۶ ساعت است، رقمی که بالاتر از میانگین جهانی ۲,۵۱ ساعت در سال ۲۰۲۲ است (Statista, 2023). این آمار نشان‌دهنده شدت درگیری نسل Z با فضای مجازی و ضرورت بررسی پیامدهای آن است. دسترسی گسترده به اطلاعات و محتواهای متنوع، این نسل را در معرض ارزش‌ها و هنجارهای گاه متعارض قرار می‌دهد و می‌تواند بر هویت، سبک زندگی و نظام ارزشی آنان اثرگذار باشد. تحقیقات داخلی نشان داده است که استفاده مفرط از شبکه‌های اجتماعی با افزایش تنهایی، اضطراب و خودزنی (Vafaei & et al, 2023: 5619)، کاهش اعتماد به خانواده و گرایش به رفتارهای پرریسک مانند مصرف مواد و الکل (Ghadampour & et al, 2019: 103) مرتبط است. همزمان، ساختار اجتماعی و خانوادگی ایران، متأثر از ارزش‌ها و هنجارهای دینی، برخورد محتاطانه با فناوری‌های نوین را تقویت کرده و بخشی از فضای مجازی را تهدیدزا می‌سازد (Gholamrezaei & et al, 2024: 7).

برهمین مبنا، بررسی چگونگی و ماهیت حضور پسران نسل زد در فضای مجازی و عمق بحران‌های ناشی از آن در بستر فرهنگی- مذهبی شهر یزد، یک ضرورت پژوهشی محسوب می‌شود؛ چرا که شناخت این تجربه‌ها می‌تواند به بهبود روابط میان نسلی، مدیریت کارآمدتر چالش‌های هویتی و ارتقای سلامت روانی و اجتماعی جوانان کمک کند. در حالی که پژوهش‌های متعددی آثار فضای مجازی بر نسل جوان را بررسی کرده‌اند، مطالعه روایت‌محور از تجربه‌های زیسته و حضور افراطی پسران نسل زد در بافت فرهنگی و دینی یزد، خلأ آشکاری در ادبیات پژوهشی کشور محسوب می‌شود. تمرکز این مطالعه بر تحلیل روایت‌های شخصی پسرانی است که به دلیل مشکلات روانی، اجتماعی یا خانوادگی ناشی از حضور در فضای مجازی به مراکز مشاوره و مددکاری مراجعه کرده‌اند. با بررسی این روایت‌ها، الگوها و سازوکارهای آسیب‌زا شناسایی شده و بخش مهمی از خلأ موجود در تحقیقات کیفی پوشش داده می‌شود. با این وجود، پژوهش حاضر با رویکرد کیفی در پی پاسخ به این سؤال است که فرایند معنابخشی پسران نسل Z به تجربه‌های مرتبط با حضور در فضای مجازی چگونه در بسترهای فردی، خانوادگی و اجتماعی شکل می‌گیرد؟

1. Belgarova

۲. پیشینهٔ پژوهش

۲-۱. مطالعات پیشین

با توجه به اهمیت فضای مجازی در زندگی نسل زد، پژوهش‌های داخلی و خارجی به بررسی چالش‌ها و آسیب‌های آن پرداخته‌اند. مطالعات داخلی نشان می‌دهد که نوجوانان و جوانان با مسائل هویتی، سبک زندگی و رفتارهای مجازی نامطلوب، نظام ارتباطی مجازی و آسیب‌های روانشناختی و اخلاقی مواجه هستند (Hosseini, 2025). همچنین، عوامل خانوادگی، گروه همسالان، ناکامی‌های فردی و محتوای رسانه‌ها با افزایش آسیب‌های اجتماعی مرتبط است و استفاده بیش از حد از فضای مجازی شدت این آسیب‌ها را تشدید می‌کند (Haddadian, 2022). یافته‌های دیگر بیان می‌کنند که نظارت والدین در صورتی که تنها محدودکننده باشد، تأثیر کمتری بر کاهش مخاطرات دارد و استفاده از شبکه‌های اجتماعی و ماهواره می‌تواند نگرش نوجوانان به روابط جنس مخالف و رفتارهای پرریسک را تحت تأثیر قرار دهد (Zadeh-Bagheri, 2021; Mobaraki & Sharafi, 2019; Zeynali pour, 2019).

همچنین، مطالعات خارجی نیز نشان می‌دهد که رسانه‌های اجتماعی بر سلامت روان، هویت، روابط اجتماعی و کیفیت زندگی نسل زد تأثیر منفی دارند و استفاده افراطی از آن‌ها باعث اضطراب، افسردگی، کاهش عزت نفس و تشدید مقایسه اجتماعی می‌شود (Saura & et al, 2025; Bhardwaj & et al, 2025; Mansi, 2025; Chang & et al, 2025; Avci & et al, 2025). در مجموع، مطالعات داخلی و خارجی عمدتاً بر ابعاد روان‌شناختی، هویتی و اجتماعی آسیب‌های فضای مجازی در نسل «زد» متمرکز بوده‌اند و توجه کمتری به تجربه ی زیسته، معناسازی فردی، فرایندهای هویتی پسران و عوامل مؤثر بر آسیب پذیری آنان داشته اند. افزون بر این، بیشتر این پژوهش ها ماهیتی کمی یا مروری دارند و از ارائه ی درکی عمیق، تفسیری و کیفی از زندگی روزمره و زیست‌جهان پسران در محیط‌های مجازی بازمی‌مانند. بنابراین، با وجود بررسی گسترده آسیب‌های فضای مجازی، خلأ پژوهش‌های کیفی که تجربه زیسته و عوامل آسیب‌زا در پسران نسل زد را در بافت فرهنگی واکاوی کند، به‌روشنی احساس می‌شود. با این وجود، پژوهش حاضر با روش نظریه داده بنیاد درصدد آشکار ساختن ابعاد پنهان این پدیده است.

۲-۲. حساسیت نظری

برای تبیین آسیب‌هایی که پسران نسل زد در فضای مجازی تجربه می‌کنند، بهره‌گیری از مجموعه‌ای از نظریه‌های جامعه‌شناختی ضروری است؛ با این حال، مرور رویکردهای مختلف نشان

می‌دهد که هیچ نظریه‌ای به‌تنهایی توان توضیح این پدیده پیچیده را ندارد و ترکیب دیدگاه‌های متنوع می‌تواند در فهم عمیق‌تر آسیب‌های فضای مجازی راه‌گشا باشد. در نگاه مانوئل کاستلز، جهان معاصر در قالب «جامعه شبکه‌ای» سازمان یافته است؛ جهانی که در آن قدرت و معنا نه در نهادهای سنتی بلکه در شبکه‌های اطلاعاتی و الگوریتمی تولید می‌شود. کاستلز توضیح می‌دهد که ارتباطات دیجیتال «فضای جریان‌ها» را شکل می‌دهند؛ فضایی که هویت افراد را از طریق داده‌ها، تصاویر و تعاملات شبکه‌ای بازسازی می‌کند و سه نوع هویت مشروع، مقاومت و برنامه‌دار، در دل این شبکه‌ها شکل می‌گیرد(Castells,2010). از این منظر، فناوری نه صرفاً ابزار، بلکه ساختاری است که الگوهای جدید ارزش، تعلق و هویت را می‌سازد.

یورگن هابرماس با مفهوم «استعمار زیست‌جهان» این تحول را انتقادی‌تر نشان می‌دهد. از دیدگاه او، زیست‌جهان حوزه معنا، هم‌فهمی و روابط انسانی است، اما منطق ابزاری سیستم شامل اقتصاد، فناوری و رسانه به‌تدریج وارد آن شده و روابط انسانی را به کنش‌های حسابگرانه و سودمحور تقلیل می‌دهد(Habermas, 1987). رسانه‌های مدرن با سرعت و ریتم خود، ارتباطات را سطحی کرده و ساختار معنا را دگرگون می‌کنند. در این وضعیت، تجربه انسانی زیر سلطه الگوهای فناورانه قرار می‌گیرد و ارتباطات روزمره از بنیان تغییر می‌کند.

رائول کانل و اروینگ گافمن نیز از دو منظر فرهنگی و تعاملی، بعد دیگری از این تحولات را روشن می‌کنند. کانل با نظریه «مردانگی هژمونیک» نشان می‌دهد که مردانگی یک ساختار اجتماعی– فرهنگی است که از طریق نهادها و رسانه‌ها بازتولید می‌شود و الگوهای مسلطی مانند رقابت‌مندی، قدرت‌نمایی و کنترل را طبیعی‌سازی می‌کند (Connell, 1995:475). در سطح خرد، گافمن توضیح می‌دهد که کنش اجتماعی نوعی «نمایش» است و افراد با مدیریت نشانه‌ها و نقش‌ها تلاش می‌کنند تصویری مطلوب از خود ارائه دهند؛ تمایزی که او میان «صحنه جلو» و «صحنه پشت» مطرح می‌کند، نشان‌دهنده چگونگی شکل‌گیری هویت در میدان تعاملات روزمره است (Goffman, 1959: 7). این چارچوب‌ها در کنار یکدیگر تصویری جامع از سازوکارهای فرهنگی، ساختاری و تعاملی زندگی در عصر دیجیتال ارائه می‌کنند.

جمع‌بندی نظریه‌ای پژوهش حاضر نشان می‌دهد که علی‌رغم تلاش نظریه‌پردازان در توضیح پیامدهای فرهنگی، هویتی و تعاملی رسانه‌های دیجیتال، بیشتر رویکردهای موجود به بررسی کلی پدیده‌ها بسنده کرده و ابعاد جنسیتی و موقعیت تعاملی کاربران را نادیده گرفته‌اند. نظریه‌های کلان همچون جامعه شبکه‌ای و استعمار زیست‌جهان، کاربران را عمدتاً به‌مثابه عناصر منفعل در برابر ساختار رسانه‌ای تصور می‌کنند و از درک ظرایف کنش و انتخاب فردی بازمی‌مانند، در حالی که

نظریه‌های خرد و کنش‌گرایانه مانند ارائه خود و استفاده و رضایتمندی، بر تعامل فعال کاربران با رسانه تأکید دارند اما کمتر به بسترهای قدرت و ساختارهای فرهنگی–اجتماعی توجه می‌کنند. بر این اساس، خلأ یک چارچوب نظری تلفیقی که بتواند همزمان ابعاد ساختاری، فرهنگی، جنسیتی و روانی تعامل کاربران با فضای مجازی را توضیح دهد، به‌روشنی احساس می‌شود. پژوهش حاضر با تکیه بر ترکیبی از این نظریه‌ها، تلاش می‌کند نسبت میان ساختارهای رسانه‌ای، هنجارهای فرهنگی و کنش‌های هویتی کاربران را بازخوانی نماید.

۳. روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر در چارچوب رویکرد کیفی و با استفاده از روش نظریه داده‌بنیاد سازه‌گرا چارمز[1] (۲۰۱۴) برای گردآوری و تحلیل داده‌ها استفاده کرده است. در راستای هدف این پژوهش، فرایند کلی مطالعه بر اساس این سؤال پژوهشی هدایت شده است: فرایند معنابخشی پسران نسل Z به تجربه‌های مرتبط با حضور در فضای مجازی چگونه در بسترهای فردی، خانوادگی و اجتماعی شکل می‌گیرد؟

بر مبنای این سؤال پژوهش، فرایند نمونه‌گیری و انتخاب مشارکت‌کنندگان نیز جهت‌مند و همسو با هدف مطالعه طراحی شد. در مجموع، ۱۵ مشارکت‌کننده که در فضای مجازی دچار آسیب شده بودند، بر اساس توصیه‌های معتبر درباره حجم نمونه در تحلیل الگوها (Clark & Braun, 2014: 3) و نیز رهنمودهای تجربی مربوط به دستیابی به اشباع داده‌ها انتخاب شدند. نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند انجام شد تا طیف متنوعی از دیدگاه‌ها را نمایندگی کند و داده‌هایی غنی و متنوع برای تحلیل فراهم آورد.

به منظور جمع آوری اطلاعات و دسترسی به نمونه ها پژوهشگر پس از مذاکرات گسترده و بررسی‌های اخلاقی به مراکز مشاوره و مددکاری آسیب های مجازی چون پلیس فتا، مرکز مشاوره حامی، معاونت اجتماعی و پیشگیری از جرم دادگستری و مراکز مشاوره خانواده ارجاع داده شد. شرکت‌کنندگان از میان پسرانی که تجربه زیسته آسیب‌های شدید ناشی از فضای مجازی داشتند، به‌صورت حضوری و تلفنی و پس از طی مراحل اداری انتخاب شدند. نمونه‌گیری به صورت غیراحتمالی هدفمند انجام شد. تمرکز اصلی بر پسرانی بود که درگیر آسیب‌هایی چون خیانت، مصرف محتوای مستهجن، خودارضایی، تجاوز، اقدام به خودکشی، فرار از منزل، اعتیاد (به‌ویژه به الکل)، طلاق والدین و... شده بودند. خانواده‌ها هنگامی که شاهد تأثیرات منفی و آسیب‌های فضای مجازی

1. Charmaz

بر جوانان خود شدند، برای جستجوی راه‌حل و دریافت حمایت به مراکز مددکاری مراجعه نمودند. با این وجود، تعداد قابل توجهی از خانواده‌ها مانع مصاحبه فرزندانشان شدند یا خود جوانان به‌دلیل شدت آسیب‌ها از مصاحبه امتناع کردند. همچنین تمامی مصاحبه‌شوندگان اجازه ضبط صدا را ندادند. با انجام پانزده مصاحبه عمیق و باز، اشباع نظری حاصل شد. برای مشاهده مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه، به جدول ۱ مراجعه شود.

جدول ۱: ویژگی مشارکت کنندگان

نام مستعار	سن	میزان تحصیلات	میزان استفاده از فضای مجازی	نوع آسیب مجازی
مهدی	۱۷	کلاس۱۱	تقریبا تمام روز آنلاین	تماشای فیلم پورن، خودارضایی،تجاوز، تجاوزگر، اعتیاد به موادمخدر و سیگار
ابوالفضل	۱۹	دانشجو کارشناسی	تقریبا تمام روز آنلاین	ارتباط با جنس مخالف و دوستی های زودگذر، اعتیاد به سیگار،افکار خودکشی، مصرف الکل
مجید	۲۰	دانشجو کارشناسی	بیش از ۶-۷ساعت	شرکت در مهمانی های مختلط، مصرف مشروب،اعتیاد به سیگار، رابطه با زنان متاهل
حسین	۲۰	دانشجو کارشناسی	حدود ۱۰ ساعت در روز	دوستی های افراطی با جنس مخالف و رابطه جنسی، مصرف مشروب، تماشای فیلم پورن، افکار خودکشی،اعتیاد به سیگار و قلیان
محمد	۲۱	دانشجو کارشناسی	تقریبا تمام روز آنلاین	شرکت در مهمانی های مختلط، مصرف مشروب، ارتباط با جنس مخالف و رابطه جنسی با زنان متاهل
رضا	۱۸	کلاس۱۲	تقریبا تمام روز آنلاین	شرکت در مهمانی های مختلط،تماشای فیلم پورن مصرف مشروب، ارتباط با جنس مخالف و رابطه جنسی با زنان متاهل
علی	۲۲	دیپلم	تقریبا تمام روز آنلاین	خودکشی، مصرف مواد مخدر و مشروب، سایبر سکس و ارتباط جنسی،
آرش	۱۹	دانشجو کارشناسی	حدود ۱۱ ساعت در روز	تجاوزگر، دوستی های افراطی با جنس مخالف و رابطه جنسی، مصرف مشروب، تماشای فیلم پورن، افکار خودکشی،اعتیاد به سیگار و قلیان
مسعود	۲۰	دانشجو کارشناسی	بیش از ۶-۷ساعت	اعتیاد به سیگار، ارتباط با جنس مخالف و رابطه جنسی با مردان متاهل،فرار از منزل، خودکشی، مصرف مشروب
احمد	۲۱	دیپلم	تقریبا تمام روز آنلاین	دوستی های افراطی با جنس مخالف و رابطه جنسی، مصرف مشروب، تماشای فیلم پورن، خودکشی،اعتیاد به سیگار و قلیان

نام مستعار	سن	میزان تحصیلات	میزان استفاده از فضای مجازی	نوع آسیب مجازی
محمدرضا	۱۷	کلاس ۱۱	تقریبا تمام روز آنلاین	فرار از منزل و مدرسه، خودکشی، شرکت در مهمانی های مختلط، مصرف مشروب، ارتباط با جنس مخالف، تجاوز، اعتیاد به قلیان
عباس	۲۳	کارشناسی	تقریبا تمام روز آنلاین	اعتیاد به سیگار، ارتباط با جنس مخالف و رابطه جنسی با زنان متاهل،فرار از منزل، خودکشی، مصرف مشروب
حمید	۲۲	دیپلم	تقریبا تمام روز آنلاین	دوستی های افراطی با جنس مخالف و رابطه جنسی، مصرف مشروب،خودکشی، اعتیاد به سیگار و قلیان، ترک تحصیل و اخراج از دانشگاه، فرار از منزل
رحیم	۱۹	دیپلم	تقریبا تمام روز آنلاین	ترک تحصیل، ارتباط با جنس مخالف و رابطه جنسی، اعتیاد به قلیان و سیگار،خودکشی
علیرضا	۱۸	کلاس ۱۲	تقریبا تمام روز آنلاین	ارتباط با جنس مخالف، مصرف مشروب و اعتیاد به سیگار، خودکشی، فرار از منزل،تماشای فیلم پورن و خودارضایی

مصاحبه‌ها به‌صورت نیمه‌ساختاریافته انجام گرفت تا به مشارکت‌کنندگان امکان داده شود بر سرعت، محتوا و جهت گفت‌وگو تأثیر بگذارند. مصاحبه‌گر با به‌کارگیری تشویق‌های غیرکلامی، زمینه گفت‌وگویی باز و آزاد را فراهم کرد و در عین حال اطمینان حاصل نمود که اطلاعات کلیدی مربوط به پیشایندها، تجربه‌ها، و آسیب های فضای مجازی گردآوری شود. محل مصاحبه بنا به درخواست مشارکت‌کنندگان، در مراکز مشاوره یا منازل آنان بود. مدت هر مصاحبه بین ۲ تا ۴,۵ ساعت با نظر به تمایل پاسخگویان متغیر بود. تعامل سازنده بین پژوهشگر و شرکت‌کنندگان، در سایه تضمین محرمانگی اطلاعات، شکل گرفت و در دو نوبت مصاحبه مجدد برای تأیید داده‌ها انجام شد. مصاحبه ها در طول چهار ماه به پایان رسید. مصاحبه‌ها توسط استادان دانشگاهی دارای تجربه گسترده در این حوزه مورد ارزیابی قرار گرفت و تیم پژوهش مسئول تحلیل و تفسیر داده‌ها بود. هنگامی که مشارکت‌کنندگان روایت‌های خود را به پایان می‌رساندند، مصاحبه‌گر با طرح پرسش‌های پیگیری به شفاف‌سازی و بسط موضوعات خاص مورد نظر می‌پرداخت. در پایان هر مصاحبه، از مشارکت‌کنندگان قدردانی شد و توضیحات شفاهی درباره مراحل بعدی پژوهش به آنان ارائه گردید.

رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان برای شرکت در مصاحبه اخذ شد. این پژوهش با تأیید کمیته اخلاق پژوهشی دانشگاه یزد انجام شده و دارای کد اخلاق[1] می‌باشد. به‌منظور آمادگی برای جلسات

1. IR.YAZD.REC.1404.045

بعدی، متن‌های پیاده‌سازی‌شده به‌دقت بازبینی شدند. با توجه به محدود بودن پـژوهش‌هـای پیشـین درباره آسیب های فضای مجازی در پسران، تیم پژوهش در مراحل اولیه با حداقل پیش‌فرض‌هـا بـه این پدیده نزدیک شد. برای تضمین ناشناس‌بودن، تمامی نشانه‌های هویتی در متن مصاحبه‌ها حذف یا ناشناس‌سازی شد و برای مشارکت‌کنندگان نام های مستعار در نظر گرفته شد.

چارچوب تحلیلی این پژوهش بر مبنای سازه‌انگاری استوار است؛ رویکردی که از تفسیر نظام‌منـد داده‌ها پشتیبانی می‌کند. تحلیل داده‌ها در چند مرحله انجام شد: ۱)کدگذاری اولیه: در این مرحلـه بـا استفاده از کدگذاری باز، مفاهیم و الگوهای معنادارِ برآمده از داده‌های خام مصاحبه‌ها شناسایی شدند. ۲)کدگذاری متمرکز: ین مرحله شامل پالایش کدهای اولیه و سازمان‌دهی آن‌ها در قالب مقوله‌هـای منسجم‌تر بود و۳)کدگذاری نظری: در مرحله نهایی، مقوله‌های شناسایی‌شده در قالب مفـاهیم اصـلی تلفیق شدند و با اصول روش مقایسه مداوم هم‌راستا گردیدند.

جدول ۲ فعالیت‌های مشخص انجام‌شده در هر مرحله از تحلیل را تشریح کرده و ارتباط آن‌هـا را با اصول زیربنایی مقایسه مداوم نشان می‌دهد. ما به اهمیت شفافیت داده‌ها در ارتقای روایی، انسجام و قابلیت کاربرد یافته‌ها اذعان داریم (چارمز،۲۰۱۴). با این حال، شایان ذکر است که علی‌رغـم تعهـد پژوهشگران به اشتراک‌گذاری عمومی داده‌ها، مشارکت‌کنندگان این مطالعه اجازه دسترسـی عمـومی به داده‌های مصاحبه‌های خود را ندادند. آنان تنها با پیاده‌سازی، تحلیل و خلاصـه‌سـازی مصـاحبه‌هـا برای اهداف گزارش‌دهی موافقت کردند. در نتیجه، داده‌های خام محرمانه بـاقی مانـده و بـه‌صـورت عمومی در دسترس نیست.

در پژوهش‌های کیفی، اطمینان از قابل‌اعتماد بودن یافته‌هـا از اهمیـت اساسـی برخـوردار اسـت. همان‌گونه کـه کرسـول (۱۹۹۸) تأکیـد مـی‌کنـد، پژوهشـگران بایـد بکوشـند تجربـه‌هـای زیسـته مشارکت‌کنندگان را به‌طور دقیق بازنمایی کنند. به‌منظور حفظ روایی و پایـایی داده‌هـا، از معیارهـای مطرح‌شده توسط گوبا و لینکلن (۲۰۰۵) استفاده شد که بر روایـی، پایـایی، انسـجام و انتقـال‌پـذیری تأکید دارند. تیم پژوهش زمان قابل‌توجهی را به موضوع اختصاص داد و داده‌های پژوهشی را با دقت و وسواس گردآوری کرد. مصاحبه‌ها بلافاصله پس از گردآوری داده‌ها به‌طور کامل پیاده‌سازی شـدند تا ثبت دقیق تمامی مراحل پژوهش تضمین شود. برای ارتقای هرچه بیشتر اعتمادپذیری، بخش‌هایی از متن مصاحبه‌ها توسط پژوهشگران و خبرگان حوزه پژوهش کیفی مورد بازبینی قرار گرفت و آنـان در استخراج کدها، مفاهیم و مقوله‌ها مشارکت داشتند؛ امری که به افـزایش انسـجام و یکنـواختی در فرآیند تحلیل انجامید.

این مطالعه برای تقویت روایی از سه راهبرد مشخص بهره گرفت: نخست، از مشارکت‌کنندگان خواسته شد یافته‌ها را ارزیابی کرده و بازخورد خود را درباره میزان اعتبار آن‌ها ارائه دهند. دوم، تحلیل تطبیقی داده‌های خام با چارچوب نظری راهنمای پژوهش انجام شد. سوم، از خبرگان نظریه داده‌بنیاد برای ارزیابی فرآیند کدگذاری، مفهوم‌سازی و استخراج مقوله‌ها نظرخواهی شد. افزون بر این، دو متخصص در حوزه پژوهش کیفی و مطالعات آسیب های فضای مجازی بازبینی جامعی از داده‌های کدگذاری‌شده انجام دادند تا فرآیند اعتبارسنجی با حداکثر دقت علمی صورت گیرد.

۴. یافته‌های پژوهش

مصاحبه‌ها با ۱۵ مشارکت‌کننده روشن ساخت که الگوها و شرایط آسیب در فضای مجازی چگونه شکل می‌گیرد. ما مفاهیم خاصی را با وارد کردن آن‌ها در فرایند کدگذاری شناسایی کردیم. همچنین در جریان تحلیل داده‌ها، برداشت و تفسیر آسیب و عوامل آن در فضای مجازی نشان داده شد و سپس مقولات و مفاهیم پدیدآمده ارائه گردید. مقوله‌های شناسایی‌شده از مصاحبه‌ها را می‌توان در چهار حوزه کلیدی دسته‌بندی کرد: عوامل خانوادگی،فردی، اجتماعی – فرهنگی و مجازی.

جدول۲: جدول مقولات

مفاهیم و دسته بندی های اولیه	مقوله اصلی	نوع مقوله	مقوله هسته
محرومیت های عاطفی، مالی، امنیتی، بی توجهی به نیازهای اولیه مادی و معنوی، خشونت های فیزیکی،تحقیر و سرزنش، کنترل زیاد،تجاوز، تجربه بی مادری و بی پدری، حسرت فقدان، حسرت لذت کنارهم بدون، بی توجهی به نیازهای اولیه مادی و معنوی، تروماکودکی،خشونت های کلامی، رفتاری، مالی و روانی، خلاء های عاطفی، بی مهری والدین، ناکارامدی والدین، بی توجهی به نقش و وظایف، فضای ناسالم، باورهای نامناسب درباره شیوه فرزندپروری، عدم مهارت در فرزندپروری، کنترل افراطی، سرزنش گر مداوم، ناکارامدی والدین، بی مسئولیتی، بی نظمی نقش ها، اعتیاد والدین، طلاق و طلاق عاطفی والدین، تک والد بودن، زیستن با ناپدری و نامادری، رفتارهای انحرافی مانند خیانت، تجاوزات جنسی، روابط با جنس مخالف به صورت عادی، خانواده سمی	بستر پرآشوب	عامل خانوادگی	بازتولید آسیب در تعامل فرد– ساختار در پناهگاه مجازی
فرار از تله های شخصیتی(تله های نگرشی، شکست، رهاشدگی، تاییدطلبی، محرومیت هیجانی، نقض/شرم، وابستگی عاطفی و بی کفایتی، تله های رفتاری،کاهش خویشتنداری، اطاعت کردن، بی کفایتی،انتقادگر)، خویشتن	خودنمایی ناآگاهانه	عامل فردی	

نمایی، بازسازی خود، ترمیم شخصیتی، خودآنلاین، خیال پردازی هویتی سایبری،خودآفرینی مجازی، عدم شناخت آسیب، فقدان آگاهی، نارسایی شناختی، ضعف شناخت آسیب، کم سوادی آسیب شناسی، جهل سایبری	خودنمایی ناآگاهانه	عامل فردی	بازتولید آسیب در تعامل فرد- ساختار در پناهگاه مجازی
تصورات کلیشه ای، نگرش های کلیشه ای ازدواج، تفکرات قالبی جنسیتی، نگرانی از حرف مردم، حفظ آبرو و حیثیت، پیش داوری دیگران، حفظ ظواهر، محدودیت های جنسیتی، ممنوعیت های رفتاری، قواعد پوشش، قوانین ارتباط جنسی، موانع مذهبی، فشار اجتماعی ازدواج، فشار آبرو، قالب های بازدارنده، حصار فرهنگی، ضعف آموزشی، کم کاری نهادی، ضعف ساختاری، نارسایی نهادی	تنگناهای هنجاری- نهادی	عامل اجتماعی- فرهنگی	
عادی سازی انحرافات، تطبیع هنجارشکنی،اخلاق زدایی مجازی،نرمال سازی ناهنجاری،معمول سازی کج رفتاری، قبح زدایی مجازی، بازنمایی اغراق آمیز، محتوای مبتذل، تصاویر محرک، محرک های هیجانی، برانگیختگی روانی، محتوای وسوسه انگیز، تحریک گری رسانه ای	رهایی برانگیزنده	عامل مجازی	

۱-۴. بستر پرآشوب

از مهم ترین عوامل تأثیرگذار بر گرایش کاربران به فضای مجازی، وضعیت خانوادگی است. به باور آنان تجربه زیستن در خانواده متشنج با محیطی ناامن و بدون حمایت، زمینه ساز گرفتاری و حضور در فضای مجازی بوده است. مصاحبه شوندگان می گویند که در خانواده ای رشد یافته اند که خشونت‌های رفتاری و روانی، سرزنش‌های مداوم، کنترل افراطی، رفتارهای انحرافی و حتی تجاوزات جنسی رخ داده است. این مورد نیز در کلام اغلب مصاحبه‌شوندگان مشهود بود:

" آرامش خونه برام حسرت شده، آرزومه یکبار باهم آروم حرف بزنیم. همو درک کنیم. فحش ندن. احترام باشه. معنی خانواده رو نمیفهمم. من که مدام تو آشوب و دعوا بزرگ شدم. همیشه سرزنش، بی توجهی، تنبیه، کنترل زیاد بوده. مامانم هم به بابام خیانت کرد و ولمون کرد. " (پاسخگوی شماره۲)

از سوی دیگر آنان معتقدند تجربه زیستن در خانواده ای که از نظر ساختاری و عملکردی دارای اختلالاتی مانند قوانین سختگیرانه و محدودیت ها، عدم کارآمدی در نقش‌های فرزندپروری، اعتیاد والدین، طلاق یا طلاق عاطفی، و بی‌نظمی در تقسیم نقش‌ها است، با کاهش حمایت اجتماعی و عاطفی، موجب افزایش حضور آنان در فضای مجازی و دام هایش شده است. به باورشان، این

ناکارآمدی‌ها باعث شده تا آنها مهارت‌های مقابله‌ای سالم را نیاموزند و به دنبال مکانیزم‌های فرار یا جبران ناتوانی‌های خانوادگی، بیشتر به فضای مجازی روی آورند.

"بچگیم با عقده های زیاد گذشت. آرزومه یکبار بگم یه چیز میخوام بگن باشه. حتی خوردنی، حسرت خیلی چیزا و آرامش رو دلم مونده. اصلا بابام یادش نیست که من هستم. مامانم که اینقدر سختگیره و مدام با من دعوا میکنه و منو مقایسه میکنه میگه تو هیچی نمیشی. " (پاسخگوی شماره۵)

به طور خلاصه، این تجربیات حاکی از آن است که اختلالات ساختاری و عملکردی خانواده، به ویژه در قالب خانواده‌های متشنج و نابسامان، به عنوان عوامل استرس‌زای محیطی، موجب بروز خلأهای عاطفی و روانی می‌شوند که آنان را به استفاده بیش از حد و گاهی ناسالم از فضای مجازی هدایت‌کرده است. در نتیجه، حضور در بستر پرآشوب خانواده، موجب کاهش توانمندی‌های مقابله‌ای پسران در برابر استرس‌ها و فشارهای زندگی می‌شود و آنان را آسیب‌پذیرتر نسبت به جذب به فضای مجازی و رفتارهای پرخطر مرتبط با آن کرده است. بنابراین، آشفتگی‌های خانوادگی نه تنها زمینه‌ساز ضعف روانی و اجتماعی هستند، بلکه بستری فراهم می‌آورند که پسران در آن به راحتی در فضای مجازی گرفتار شوند.

۲-۴. خودنمایی ناآگاهانه

بر اساس روایت‌های مشارکت‌کنندگان، پس از عامل اصلیِ خانواده ی پرآشوب، عامل فردیِ «خودنمایی ناآگاهانه» نقش بسزایی در زمینه‌سازی و تشدید تجربه ی آسیب‌های مجازی پسران نسل Z ایفا کرده است. یکی از جلوه‌های اصلی خودنمایی ناآگاهانه، خودآفرینی مجازی است. به باور آنان، خودآفرینی مجازی فرآیند ساخت و نمایش هویت‌هایی است که در دنیای واقعی به دلیل محدودیت‌های اجتماعی، فرهنگی و روانی امکان بروز نداده اند. بسیاری از کاربران، به ویژه آن‌هایی که در روابط سنتی و ساختارهای محدودکننده گرفتارند، با خودآفرینی در فضای مجازی سعی می‌کنند از تله‌های شخصیتی خود فرار کنند؛ تله‌هایی مانند هویت‌هایی که به زور پذیرفته شده‌اند، نقش‌هایی که باعث سرکوب خواسته‌ها و نیازهای فردی شده‌اند، یا تصویری که جامعه از آن‌ها انتظار دارد و نمی‌توانند آن را تغییر دهند.

"آدمی مثل من که مدام توسری خور بوده، سرزنش شده، مجبور بوده اینجا براش یعنی آزادی یعنی فرار از اونی که هستم. اینجا از این شخصیت رها شدم شدم اونی که میخوام. " (پاسخگوی شماره۸)

از طرف دیگر، ناآگاهی از آسیب‌های فضای مجازی علل فردی دیگری است که مصاحبه شوندگان را گرفتار خود کرده است. وقتی کاربران با خطرات و مشکلاتی که ممکن است در این فضا وجود داشته باشد آشنا نیستند یا شناخت کافی ندارند، باعث شود تا آنان به راحتی در معرض مشکلات متعددی در فضای مجازی قرار بگیرند. به باور آنان، این نوع جهل شامل نداشتن شناخت کافی از ابزارهای اینترنتی، شبکه‌های اجتماعی، امنیت سایبری، و خطرات بالقوه موجود در فضای آنلاین می باشد.

"من از هیچکدوم از این بلاها خبر نداشتم. نمیدونستم وقتی زیبایی های ظاهری رو میبینم اینقد منو مضطرب، پریشون و گرفتار میکنه. فکر میکردم کسی منو نمیشناسه اما همه چیزم دستشه حتی از اقوامم. " (پاسخگوی شماره ۱۰)

در نتیجه آنان باور دارند که نبود آگاهی کافی در مورد خطرات، تهدیدات و آسیب های سایبری و پیامدهای بلندمدت آن و با دست و پا زدن در ته نشست ها و طرحواره های ناخواسته کودکی در پی جبران، فرار و رهایی از آن بودند که گرفتار دام فضای مجازی شده اند.

۳-۴. تنگناهای هنجاری-نهادی

از طرف دیگر، محدودیت های فرهنگی و نهادی نقش مهمی در محدودسازی آزادی فردی و شکل‌گیری آسیب‌پذیری پسران نسل z در فضای مجازی دارد. به باور آنان، قالب ها و قیدهای سختگیرانه شامل محدودیت ها و ممنوعیت های جنسیتی،رفتاری، پوششی، مذهبی و اجتماعی است که به صورت قوانین نانوشته و گاهی آشکار، پوشش، رفتار، روابط اجتماعی و سبک زندگی آن‌ها را تحت کنترل قرار می‌دهد. در چنین شرایطی،آنها معتقدند که به فضای مجازی پناه برده تا خارج از این چارچوب‌های محدودکننده، امکان تجربه هویت و بیان نظرات خود را داشته باشند. در واقع، این محدودیت‌ها موجب شده است فضای مجازی برای پسران نسل Z به عرصه‌ای جایگزین جهت بازتعریف هویت، ابراز خود و تجربه سبک‌های متفاوت زندگی تبدیل شود؛ امری که در کنار فرصت‌های خودبیانگری، آنان را در معرض مخاطرات و آسیب‌های جدید نیز قرار می‌دهد. همچنین در کنار محدودیت های فرهنگی، آنان گرفتار قضاوت ها، سرزنش های خانوادگی و حفظ ظواهر اجتماعی برای جلوگیری از آبروریزی شده اند که مدام باید رفتار و انتخاب‌های خود را مطابق با انتظارات جمعی تنظیم کنند.

" چرا چپ رفتی چرا راست رفتی، چرا دیر میای خونه، با کی دوستی، این چیه خریدی، چرا رنگش اینجوریه. پسر باید شلوار این شکلی بپوشه. نباید مدل موهات این شکلی باشه. این کارات آبروی ما رو میبره " (پاسخگوی شماره ۱۳)

هم‌زمان، پسران معتقدند که ضعف نهادی و کم‌کاری سازمان‌ها و ساختارهای آموزشی و حمایتی، سبب شده تا در مواجهه با اطلاعات نادرست، محتوای گمراه‌کننده، یا تهدیدهای سایبری مانند فیشینگ یا مهندسی اجتماعی، توانایی تشخیص و مقابله نداشته باشند و به دنبال آن نبود آموزش نظام‌مند در زمینه حقوق کاربران، اخلاق دیجیتال و محافظت از حریم خصوصی، این شکاف آسیب‌پذیری را تشدیدکرده است. در کنار ضعف آموزشی، عملکرد ساختاری و نهادهای مسئول در حوزه سیاست‌گذاری و فرهنگ‌سازی فضای مجازی نیز با چالش‌هایی جدی همراه است. کاربران مورد مطالعه می گویند، کم‌کاری نهادی، به‌ویژه در حوزه فرهنگ‌سازی و آموزش عمومی، تعدد مراکز تصمیم‌گیری، نبود راهبرد جامع، قوانین قدیمی و غیرقابل اجرا، و نبود زیرساخت‌های مستقل و... بستر ساز آسیب های فضای مجازی هستند.

" خود مدرسه و دانشگاه از حرف زدن درباره این موضوع میترسه حالا میاد به ما آموزش بده. اگه بیشتر وقتشو میذاشت به ما یاد میداد که این فضا چه خبره و از آسیبهاش مطلع میکرد حداقل کمتر میشد. " (پاسخگوی شماره ۱۵)

یافته‌ها نشان می‌دهد که میان محدودیت‌های فرهنگی و ضعف نهادی نوعی رابطه تقویت‌کننده وجود دارد؛ به گونه‌ای که محدودیت‌های فرهنگی و اجتماعی، پسران را به سمت استفاده گسترده‌تر از فضای مجازی سوق می‌دهد، در حالی که ضعف نهادهای آموزشی و حمایتی، توانایی آنان را برای مواجهه ایمن و آگاهانه با این فضا کاهش می‌دهد. در نتیجه، چرخه‌ای از آسیب‌پذیری شکل می‌گیرد که در آن افراد هم برای رهایی از محدودیت‌های موجود به فضای مجازی روی می‌آورند و هم به دلیل کمبود حمایت و آموزش لازم، در معرض انواع آسیب‌ها قرار می‌گیرند. در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهد کاهش این آسیب‌پذیری‌ها مستلزم توجه هم‌زمان به اصلاح نگرش‌های فرهنگی، تقویت سواد دیجیتال، بازآرایی نهادهای آموزشی و تدوین سیاست‌های منسجم در حوزه حکمرانی فضای مجازی است.

۴-۴. رهایی برانگیزنده

با توجه به سه عامل پیشین، ویژگی‌های ساختاری و کارکردی فضای مجازی نیز به‌عنوان عامل مکمل، بستر لازم برای شکل‌گیری و تشدید این وضعیت را فراهم می‌کنند. در این چارچوب،

مصاحبه‌شوندگان بیان می‌کنند که مواجهه مداوم با برخی محتواها در فضای مجازی، به‌ویژه محتواهای مرتبط با سبک زندگی، ظاهر، روابط و مصرف، باعث افزایش تمایل به مشاهده و دنبال‌کردن آن‌ها شده است. این محتواها شامل نمایش سبک‌های زندگی لوکس، تأکید بر زیبایی ظاهری، روابط غیررسمی، و برخی رفتارهای هنجارشکنانه است.

«اینجا دلت هر چی رو میبینی میخواد و تا بهش نرسی آروم نمیگیری. چرا من نه. منم باید مثل اونا باشم .خانمای زیبا، اندام لذت بخش و... یه وابستگی ایجاد می کنه که حس عذاب بهم دست میده اگه مثل اونا نشم » (پاسخگو شماره۱۲).

همچنین مصاحبه‌شوندگان اشاره می‌کنند که تکرار مشاهده برخی محتواها باعث عادی‌تر شدن آن‌ها در نگاهشان شده است؛ به‌گونه‌ای که رفتارها یا موضوعاتی که در ابتدا برایشان غیرمعمول یا ناپذیرفتنی بوده، به مرور زمان به شکل معمول‌تری درک می‌شود. این وضعیت در اثر تکرار مواجهه با چنین محتواهایی در فضای مجازی تشدید می‌شود و به تغییر تدریجی در حساسیت نسبت به برخی موضوعات منجر می‌گردد.

«یه فرهنگ هایی اینجا باب شده که آدم اولش شرمش میشه ولی با تکرارش دیدم چقد عقبم. راحت روابط، تیپ ها و لباس مختلف رو میبینی. گاهی میگم اینا چی بود من میپوشیدم. لباس های جدید بهتره، آرایشا، روابط آزاد، راحت نیاز جنسی برطرف میشه. الان راحت مشروب میخورم، روابط آزاد دارم، راحت با جنس مخالف صحبت کردم و بیرون میرم و...» (پاسخگو شماره۴).

بنابراین، مصاحبه‌شوندگان بیان می‌کنند که مواجهه مداوم با برخی محتواهای جنجالی، تابوشکن و هیجانی در فضای مجازی، به مرور زمان باعث تغییر در نوع واکنش و حساسیت آن‌ها نسبت به این محتواها شده است. در تجربه آنان، برخی رفتارها و موضوعاتی که در ابتدا غیرمعمول یا نامأنوس تلقی می‌شد، به تدریج در فضای دیجیتال عادی‌تر به نظر می‌رسد و در برخی موارد، این تغییر در ادراک و حساسیت، بر رفتارهای خود آنان نیز تأثیر گذاشته است.

۵-۴. مقوله هسته: بازتولید آسیب در تعامل فرد–ساختار در پناهگاه مجازی

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تجربه آسیب در فضای مجازی در میان پسران نسل Z یکسان و تک‌عاملی نیست و نمی‌توان آن را صرفاً به ذات رسانه‌های دیجیتال نسبت داد. در روایت‌های مشارکت‌کنندگان، فضای مجازی در برخی شرایط به‌عنوان بستری عمل می‌کند که امکان بروز یا تقویت برخی آسیب‌ها از جمله وابستگی به حضور آنلاین، مواجهه با محتوای نامناسب،

تنش در روابط خانوادگی، هنجارشکنی،مقایسه اجتماعی، افت تحصیلی و... را فراهم می‌سازد؛ اما این نقش در تعامل با شرایط پیشین فردی، خانوادگی و اجتماعی قابل درک است.

بر اساس داده‌های به‌دست‌آمده، مواجهه مداوم با برخی انواع محتوا، از جمله محتوای جنجالی، سبک‌های خاص زندگی، یا روابط اجتماعی متفاوت، در برخی کاربران با تغییر تدریجی در نوع واکنش و حساسیت همراه بوده است. این فرایند در مواردی با افزایش زمان حضور در فضاهای تعاملی و الگوریتمی شبکه‌های اجتماعی تشدید می‌شود؛ به‌گونه‌ای که نوع مواجهه فرد با محتوا می‌تواند در طول زمان تغییر کند.

از سوی دیگر، یافته‌ها نشان می‌دهد که این تجربه در میان همه مشارکت‌کنندگان یکسان نیست و شدت و نوع اثرپذیری به تفاوت‌های فردی و زمینه‌های پیشین آنان وابسته است؛ به‌ویژه در میان افرادی که پیش‌تر با برخی تنش‌های خانوادگی، محدودیت‌های اجتماعی یا نیازهای حل‌نشده روانی مواجه بوده‌اند، این تغییرات پررنگ‌تر گزارش شده است.

در نتیجه، فضای مجازی در این مطالعه نه به‌عنوان علت مستقل آسیب، بلکه به‌عنوان بخشی از یک فرایند تعاملی در نظر گرفته می‌شود که در آن، عوامل فردی و زمینه‌ای در کنار ویژگی‌های محیط دیجیتال بر شکل‌گیری تجربه آسیب اثر می‌گذارند. با این حال، نوع و شدت این آسیب‌ها در طیفی از تجربه‌های خفیف تا شدید گزارش شده و نیازمند تفکیک دقیق‌تر در تحلیل‌های بعدی است.

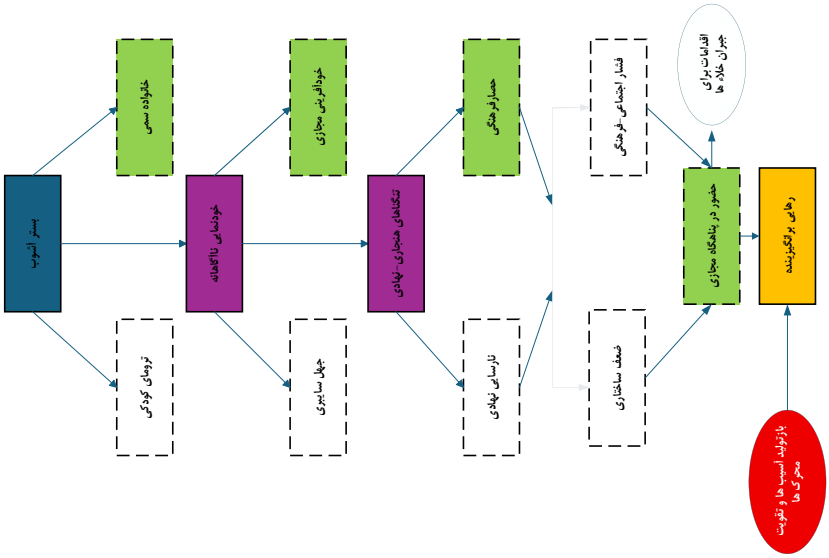

شکل ۱: مدل بازتولید آسیب در تعامل فرد– ساختار در پناهگاه مجازی

فضای مجازی در این مطالعه به‌عنوان یک بستر تعاملی عمل می‌کند که اثر آن بر آسیب، نه مستقیم و یکسان، بلکه از طریق تعامل میان شرایط زمینه‌ای فرد (خانواده، فرهنگ، نهاد) و ویژگی‌های محیط دیجیتال (تکرار، الگوریتم، جذابیت محتوا) شکل می‌گیرد. این تعامل در طول زمان می‌تواند از طریق فرایندهایی مانند مواجهه مکرر، تغییر تدریجی در مقایسه اجتماعی و کاهش حساسیت، به تغییر در تجربه‌ها و رفتارهای کاربران منجر شود؛ با این حال، شدت و نوع این پیامدها در میان افراد متفاوت است.

۵. بحث

یافته‌های این مطالعه، در قالب نظریه داده بنیاد چارمز، نشان می‌دهد که پسران نسل z که در فضای مجازی گرفتار آسیب شده‌اند، تنها تحت تأثیر خود فضای مجازی نبوده‌اند؛ بلکه زمینه‌های مختلف خانوادگی، فردی ، فرهنگی و نهادی آنان را آسیب‌پذیر کرده است. آسیب های پسران را باید در ساختاری تودرتو از عوامل چندلایه تحلیل کرد، ساختاری که در آن کنش های پسران نه از سر اجبار مجازی بلکه در بستر زیست اجتماعی پر از گسست، محرومیت و ناکارکردی نهادهای تنظیم گر شکل گرفته اند. بنابراین، فضای مجازی به تنهایی عامل اصلی آسیب نیست، بلکه در تعامل با این زمینه‌های آسیب‌زا، موجب گرفتار شدن و تجربه پیامدهای منفی شده اند.

در تحلیل سطح خانوادگی، نتایج نشان می‌دهد که تجربه زیستن در «بستر پرآشوب» شامل خانواده‌های متشنج، ناکارآمد یا فاقد حمایت عاطفی، نقش محوری در سوق دادن پسران به فضای مجازی دارد. مشارکت کنندگان اذعان داشتند، خشونت‌های آشکار و پنهان، محرومیت‌های عاطفی، بی‌نظمی نقش‌ها و نارسایی‌های فرزندپروری، موجب تضعیف مهارت‌های مقابله‌ای و افزایش گرایش به سازوکارهای جبرانی شده است؛ سازوکارهایی که فضای مجازی به‌عنوان در دسترس‌ترین و کم‌هزینه‌ترین آن‌ها عمل می‌کند. در چنین شرایطی، فضای مجازی به جای آنکه ابزار ارتباط باشد، به پناهگاه روانی بدل شده و زمینه آسیب‌پذیری را فراهم کرده است. این یافته‌ها با نظریه هابرماس همخوان است و نشان می‌دهد که شکست زیست‌جهان خانوادگی، زمینه‌ساز گرایش افراطی به فضاهای ارتباطی غیررسمی و دیجیتال می‌شود و در چنین شرایطی، فضای مجازی به‌مثابه قلمروی بدیل برای جبران فقدان گفت‌وگوی معنادار و حمایت عاطفی عمل می‌کند. نتایج تحقیقات، حدادیان(۱۴۰۱)،زاده باقری(۱۴۰۰) و زینلی پور(۱۳۹۸) همسو با این یافته است که اختلالات ساختاری و عملکردی خانواده، خشونت، سرزنش مداوم و فقدان حمایت عاطفی، خلأهای روانی ایجاد

کرده و نوجوانان را به فضای مجازی سوق داده و به دنبال آن توانمندی‌های مقابله‌ای آنها را کاهش داده است.

در سطح فردی، شکل‌گیری خودنمایی ناآگاهانه و بروز پدیده خودآفرینی مجازی نشان می‌دهد که بسیاری از پسران، فضای مجازی را به‌مثابه عرصه‌ای برای فرار از تله‌های شخصیتی، محدودیت‌های هویتی و ناکامی‌های زیسته تجربه می‌کنند. مصاحبه ها نشان داد، این خودآفرینی نه از مسیر خودآگاهی، بلکه از دل ناآگاهی نسبت به آسیب‌ها و پیامدهای حضور آنلاین شکل می‌گیرد و به خلق «خود آنلاین» می‌انجامد که بیش از آنکه ترمیم‌کننده باشد، چرخه آسیب را بازتولید می‌کند. جهل سایبری و فقدان سواد دیجیتال، این آسیب‌پذیری را تشدید کرده و کاربران را در برابر تهدیدهای روانی، هیجانی و هویتی فضای مجازی بی‌دفاع می‌سازد. این یافته، ایده گافمن درباره تمایز میان «صحنه جلو» و «پشت صحنه» را در بستر دیجیتال تأیید می‌کند؛ با این تفاوت که در فضای مجازی، مرز میان این دو صحنه سیال و ناپایدار شده است. از این منظر، یافته‌ها ضمن تأیید نظریه گافمن، آن را به سطحی می‌کشانند که نمایش خود نه آگاهانه و استراتژیک، بلکه گاه ناآگاهانه و واکنشی به فشارهای ساختاری و روانی است. از طرفی مطالعات حدادیان(۱۴۰۱)، زینلی پور(۱۳۹۸) و آوجی و همکاران(۲۰۲۵) به این موضوع اشاره دارند که بحران هویتی،خودنمایی، ناکامی های فردی–اجتماعی در آسیب پذیری آنان در فضای مجازی و پناه بردن به آن برای جبران تله ها تاثیرگذار بوده است.

همچنین، در سطح فرهنگی–اجتماعی و ساختاری، یافته‌ها از شکل‌گیری نوعی «تنگناهای هنجاری– نهادی» حکایت دارد که در آن محدودیت‌های فرهنگی، کلیشه‌های جنسیتی، فشار حفظ آبرو و ضعف نهادی، آزادی انتخاب و بیان فردی پسران را محدود می کند. این محدودیت ها در کنار نارسایی نظام های آموزشی و حمایتی، شکاف آگاهی و آسیب پذیری دیجیتال را تشدید کرده و امکان مواجهه انتقادی و ایمن با فضای مجازی را کاهش داده است. کم کاری نهادی، نبود آموزش نظام مند و سیاست‌گذاری‌های پراکنده، نه‌تنها از شدت آسیب‌ها نکاسته، بلکه زمینه بازتولید آن‌ها را فراهم آورده است. با این وجود عامل «تنگناهای هنجاری– نهادی» و بازتولید کلیشه‌های جنسیتی را می توان با نظریه مردانگی هژمونیک کانل تبیین کرد. فشار برای انطباق با الگوهای مسلط مردانگی، محدودیت های جنسیتی و کنترل اجتماعی، پسران را در موقعیتی متناقض قرار داده است؛ از یک سو انتظار ایفای نقش‌های مردانه سنتی و از سوی دیگر، فقدان امکان بیان هیجانی و هویتی. فضای مجازی در این میان به عرصه‌ای بدل می‌شود که هم بازتولیدکننده مردانگی هژمونیک آسیب زا است و هم محلی برای مقاومت نمادین علیه آن. این یافته‌ها ضمن تأیید نظریه کانل، نشان می‌دهد

که مردانگی هژمونیک در بستر دیجیتال، سیال‌تر اما همچنان سلطه‌مند باقی مانده است. در پژوهش حدادیان(۱۴۰۱) عامل محتوای برنامه ی رسانه های ملی زمینه ساز گرفتاری در دام آسیب های فضای مجازی بوده است که با نتیجه حاضر همسو است و نشان می هد ضعف نهادهای آموزشی و حمایتی زمینه آسیب‌پذیری پسران نسل z را تقویت کرده است.

و در سطح فضای مجازی، ترکیب تحریک‌گری رسانه‌ای و قبح‌زدایی محتوایی، نوعی «رهایی برانگیزنده» ایجاد می‌کند که در آن کاربران به‌تدریج نسبت به رفتارهای پرخطر، ناهنجار و تابوشکن حساسیت‌زدایی می‌شوند. الگوریتم‌های برجسته‌ساز محتوا، با تقویت برانگیختگی هیجانی و عادی‌سازی ناهنجاری‌ها، مرزهای اخلاقی و ارزشی مشارکت‌کنندگان را تضعیف کرده و آنان را به کنشگرانی فعال در بازتولید همین الگوها تبدیل می‌کند. در این فرآیند، احساس آزادی و رهایی اولیه، به وابستگی، اضطراب و تعارض درونی منجر می‌شود. از منظر نظریه کاستلز، یافته‌های مربوط به «رهایی برانگیزنده»، تحریک‌گری رسانه‌ای و قبح‌زدایی محتوایی، نشان می‌دهد که فضای مجازی به‌مثابه شبکه‌ای از جریان‌های معنا و قدرت عمل می‌کند که کنشگران را در معرض منطق الگوریتمی و ارزش‌های مسلط قرار می‌دهد. الگوریتم‌ها با برجسته‌سازی محتوای هیجانی و تابوشکن، هنجارهای رفتاری جدیدی تولید می‌کنند که به‌تدریج در زیست‌جهان کاربران درونی می‌شود. این یافته با اکثر نتایج پژوهش های پیشین، حسینی و همکاران(۱۴۰۴)، مبارکی و شرفی(۱۳۹۸)، ساورا و همکاران(۲۰۲۵)، مانسی(۲۰۲۵) و جنگ و همکاران(۲۰۲۵) همخوانی دارد که نشان می دهد ویژگی فضای مجازی عامل اصلی آسیب زا است و آنان را در چرخه وابستگی و آسیب گرفتار کرده است.

۶. نتیجه گیری

در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد آسیب‌دیدگی پسران نسل zدر فضای مجازی پدیده‌ای تک‌بعدی و ناشی از ذات فناوری نیست، بلکه در بستر ساختاری چندلایه از عوامل فردی، خانوادگی، فرهنگی–اجتماعی و نهادی شکل می‌گیرد. روایت‌های مشارکت‌کنندگان آشکار می‌سازد که کنشگری آنان در فضای مجازی، نه کنشی صرفاً انتخابی و آزادانه، بلکه واکنشی معنادار به زیست‌جهانی آکنده از ناکامی‌های هویتی، محرومیت‌های عاطفی، فشارهای جنسیتی و ضعف نهادهای تنظیم‌گر است. در این میان، فضای مجازی بیش از آنکه علت اولیه آسیب باشد، به بستری برای تشدید و بازتولید آسیب‌پذیری‌های پیشین تبدیل شده و چرخه‌ای از وابستگی، تعارض درونی و آسیب روانی–اجتماعی را شکل داده است.

نوآوری این پژوهش نه در ارائه نظریه یا مفهوم‌سازی جدید، بلکه در زاویه نگاه و شیوه مواجهه با مسئله آسیب‌های فضای مجازی نهفته است. این مطالعه با فاصله‌گرفتن از رویکردهای تقلیل‌گرایانه و فناورمحور، آسیب‌های پسران نسل z را در پیوند با شرایط زیست اجتماعی آنان تحلیل کرده و نشان داده است که تجربه آسیب، نتیجه انباشت و تداخل ناکارکردی‌ها در سطوح مختلف زندگی است. تمرکز بر تجربه‌های زیسته، امکان شنیده‌شدن صدای خود پسران را فراهم کرده و تصویری واقعی‌تر از منطق کنش آنان ارائه می‌دهد؛ تصویری که در آن، فضای مجازی به‌عنوان تنها عامل آسیب‌زا برجسته نمی‌شود، بلکه در تعامل با خانواده، فرهنگ، ساختارهای اجتماعی و نهادهای رسمی فهم می‌شود. این تغییر زاویه دید، می‌تواند در اصلاح نگاه سیاست‌گذاران و پژوهشگران نسبت به مسئله آسیب‌های فضای مجازی نقش مؤثری ایفا کند. همچنین، در حالی که بخش قابل‌توجهی از پژوهش‌های پیشین، آسیب‌های فضای مجازی را عمدتاً با تمرکز بر زنان و دختران بررسی کرده‌اند، این مطالعه نشان می‌دهد که پسران نسل z نیز به‌گونه‌ای جدی در معرض آسیب‌های روانی، هویتی و اجتماعی فضای مجازی قرار دارند؛ آسیب‌هایی که اغلب به دلیل کلیشه‌های جنسیتی و تصور مصونیت مردان، کمتر دیده شده یا نادیده گرفته شده‌اند. این پژوهش با تمرکز بر تجربه زیسته پسران، نشان می‌دهد که آسیب‌پذیری دیجیتال پدیده‌ای جنسیتی به معنای رایج آن نیست و نادیده‌گرفتن آسیب‌های پسران، خود به بازتولید چرخه آسیب و سکوت اجتماعی منجر می‌شود. از این منظر، مطالعه حاضر خلأ مهمی در ادبیات پژوهشی پر کرده است.

۷. پیشنهادها

بر پایه این یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود که مداخلات اجتماعی و سیاست‌گذاری‌ها از رویکردهای صرفاً کنترلی و محدودکننده فاصله گرفته و به سمت راهبردهای پیشگیرانه و حمایتی حرکت کنند.

آموزش نظام‌مند سواد دیجیتال، با تأکید بر آگاهی از پیامدهای روانی و اجتماعی حضور در فضای مجازی، می‌تواند سطح آسیب‌پذیری فردی را کاهش دهد.

در سطح خانوادگی، تقویت روابط عاطفی، کاهش تنش‌ها و خشونت‌های آشکار و پنهان و توانمندسازی والدین در زمینه ارتباط مؤثر با فرزندان، نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش گرایش جبرانی به فضای مجازی دارد.

همچنین، در سطح فرهنگی و نهادی، بازنگری در کلیشه‌های جنسیتی، تقویت نظام‌های آموزشی و حمایتی، و ایجاد فضاهای امن برای گفت‌وگوی معنادار نوجوانان و جوانان ضروری است.

تنها از طریق چنین نگاه چندسطحی و زمینه‌محور می‌توان به مواجهه‌ای واقع‌بینانه و اثربخش بـا آسیب‌های فضای مجازی در میان پسران نسل z دست یافت.

۸. تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

References

Ali, M. (2024). Fostering cultural heritage awareness through VR serious gaming: A study on promoting Saudi heritage among the younger generation. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(3).https://doi.org/10.24294/jipd.v8i3.3084.

Avci, H, Baams ,L., & Kretschmer, T. (2025). A systematic review of social media use and adolescent identity development. *Adolescent Research Review*, 10, 219–236. https://doi.org/10.1007/s40894-024-00251-1.

Bhardwaj, S. Chopra, R. Donthu., & Choudhary, p. (2025). Unraveling the adverse effects of social media on teenagers: Current and future research directions. *Journal of Interactive Marketing*, 60(4), 397–420. https://doi.org/10.1177/10949968241288483.

Boyd, D (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.

Bulgarova, B. A., Tabatabaei, S, Barabash, V., & Kotecha, k. (2024). Digital citizenship and paradigm shift in Generation Z's emotional communication: Social media's role in shaping Iranian familial bonds. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(7), Article 5443. https://doi.org/10.24294/jipd.v8i7.5443.

Castells, M. (2010). *The rise of the network society*. Wiley-Blackwell.

Chaisri, S. (2019). Personality traits of Thai Gen Z undergraduates: Challenges in the EFL classroom. *Journal of Language Teaching and Learning in Thailand*, 57, 165–190.

Chang, J. P.-C. Cheng, S.W, Chang, S.M., & Su, K-P. (2025). Navigating the digital maze: A review of AI bias, social media, and mental health in Generation Z. *AI*, 6(6), Article 118. https://doi.org/10.3390/ai6060118.

Clarke, V., & Braun, V. (2014). *Thematic analysis*. In A. C. Michalos (Ed.), Encyclopaedia of quality of life and well-being research (pp. 6626–6628). Springer

Connell, R. W (1995). *Masculinities*. University of California Press.

Çuhadar, C (2012). Exploration of problematic Internet use and social interaction anxiety among Turkish pre-service teachers. *Computers & Education*, 59(2), 173–181. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.12.029.

Fardouly, J., & Vartanian, L. R (2016). Social media and body image concerns: Current research and future directions. *Current Opinion in Psychology*, 9, 1–5. Doi. 10.1016/j.copsyc.2015.09.005.

Ghadampour, E., Mahdiani, Z., Paderavand, H., Amraei, B., & Souri, H., (2019). Predicting addiction to cyberspace and the tendency toward high-risk behaviors based on emotional self-regulation among high school students in Tehran. *Journal of Educational Psychology*, 15(53), 93–108. https://doi.org/10.22054/jep.2020.35879.2406. (In Persian).

Gholamrezaei, H, Falsafinejad, M.R., & Khodabakhshi-Koolaee,A. (2024). A grounded theory exploration of perspectives, underlying factors, and preventive strategies of online sexual abuse: A stakeholders' view. *International Journal of High Risk Behaviors and Addiction*, 13(4). https://doi.org/10.5812/ijhrba-150810.

Ging, D. (2019). Alphas, betas, and incels: Theorizing the masculinities of the manosphere. *Men and Masculinities*, 22(4), 638–657.

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday.

Habermas, J. (1987). *The theory of communicative action*. Beacon Press.

Haddadian, A. (2022). *A sociological explanation of the social harms of cyberspace among adolescent boys in Tehran. Unpublished doctoral dissertation*. Tehran: Islamic Azad University, Faculty of Social Sciences. (In Persian).

Hawdon, J., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2017). Exposure to online hate in four nations: A cross-national consideration. Deviant Behavior, 38(3), 254–266. https://doi.org/10.1080/01639625.2016.1196985.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2018). *Cyberbullying: Identification, prevention, and response*. Cyberbullying Research Center.

Hosseini, H., Rezaei, H., & Nazari, M. (2025). An Examination of the Identity Formation Challenges of the Contemporary Dual-Spaced Iranian Adolescent. *Social-Cultural Studies of Hawzah*. 9(1), p. 23-40. doi: 10.22034/scs.2025.71529.140.(In Persian).

Hu, Q., Hu, X., & Hou, P. (2022). One social media, distinct habitus: Generation Z's social media uses and gratifications and the moderation effect of economic capital. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 939128. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.939128.

Jirek, S. L. (2017). Narrative reconstruction and post-traumatic growth among trauma survivors. *Qualitative Social Work*, 16(2), 166–188. https://doi.org/10.1177/1473325016656046.

Kim, G., Jeong, H., & Yim, H. W. (2023). Associations between digital media use and lack of physical exercise among middle-school adolescents in Korea. *Epidemiology and Health*, 45, 1-9, e2023012. https://doi.org/10.4178/epih.e2023012.

Kivunja, C. (2014). Theoretical perspectives of how digital natives learn. *International Journal of Higher Education*, 3(1), 94–109. http://dx.doi.org/10.5430/ijhe.v3n1p94.

Kolan, H. I., & Dincer, B (2021). The predictive power of problematic internet use on learning responsibility of high school students. *Psycho-Educational Research Reviews*, 10(1), 128–142.

Kowalski, R. M., Limber, S. P., & McCord, A (2021). A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and predictors. *Journal of Adolescent Health*, 68(5), 1–12. DOI:10.1016/j.avb.2018.02.009.

Livingstone, S., & Third, A (2017). Children and young people's rights in the digital age. *New Media & Society*, 19(5), 657–670. https://doi.org/10.1177/1461444816686318.

Maheux, A. J, Laurenceau,J-P, Roberts, SR, Nesi, j, Widmen, L., & Choukas-Bradley, S. (2024). Longitudinal change in appearance-related social media consciousness and depressive symptoms: A within-person analysis during early-to-middle adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*. https://doi.org/10.1007/s10964-024-01998-5.

Mansi. (2025). The psychological impacts of social media on Generation Z: Mental health, identity formation and social connectivity. *International Journal of Multidisciplinary Research and Modern Education*, 11(1), 165–167.

Marwick, A. E (2015). Instafame: Luxury selfies in the attention economy. *Public Culture*, 27(1), 137–160. DOI:10.1215/08992363-2798379

Mitchell, K. J., Wells, M., Priebe, G., & Ybarra, M. L. (2014). Exposure to websites that encourage self-harm and suicide. Journal of Adolescence, 37(8), 1335–1344. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2014.09.011.

Mobaraki, E., & Sharafi, M. (2019). The relation of using satellite, Internet and virtual social networks on the attitude toward friendship with the opposite sex before marriage (Case study: Students of Arak University). *New Media Studies*,5(18), 131-166. https://doi.org/10.22054/nms.2019.24689.297. (In Persian).

Mokrý, S, Birciakova, N, Slovackova, T, Stavkova, J., & Nagyova, L. (2016). Perception of wine labels by Generation Z: Eye-tracking experiment. *Potravinárstvo*, 10(1), 524-531. https://doi.org/10.5219/647.

Mujiwat, Y., & Laili, I. (2023). The impact of social media on changing behavior patterns of Generation Z. CEBONG Journal, 2(3), 77–82.

Obeid, S, Saade, S, Haddad, C, Sacre, H, KHansa, W, Hajj, R, KHeir, N.,& Hallit, S. (2019). Internet addiction among Lebanese adolescents. Journal of Nervous and Mental Disease, 207(10), 838–846. https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000001034.

Rodríguez-de-Dios, I, Oosten, J., & Igartua, J.J. (2018). Parental mediation and adolescents' digital skills. *Computers in Human Behavior*, 82, 186–198. https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.01.012.

Saura, J. R., Gelashvili, V., & Martínez-Navalón, J. G (2025). The impact of social media on Gen Z's mental health and privacy. *Journal of Competitiveness*, 233–252. https://doi.org/10.7441/joc.2025.01.11.

Sayed, M, Naiim, C.M, Aboelsaad, M., & Ibrahim, M.K. (2022). Internet addiction and relationships with depression, anxiety, stress, and academic performance among Egypt pharmacy students. *BMC Public Health*, 22(1), Article 1826. https://doi.org/10.1186/s12889-022-14140-6.

Seemiller, C., & Grace, M (2016). *Generation Z goes to college*. Jossey-Bass.

Smahel, D, Machacheroni, G, Dedkova, L, Staksrud,E, Olafsson, K, Livingstone, S., & Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. *EU Kids Online*. https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo.

Statista. (2023). Available online: https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/ (accessed on 2 January 2024).

Temple, J. R, Le, V, Berg, P, Ling, Y, Paul, J., & Temple, B. (2014). Brief report: Teen sexting and psychosocial health. Journal of Adolescence, 37(1), 33–36. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.10.008.

Turner, A. (2015). Generation Z: Technology and social interest. Journal of Individual Psychology, 71(2), 103–113. https://doi.org/10.1353/jip.201**5.0021**.

Twenge, J. (2017). iGen. Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy—and Completely Unprepared for Adulthood. Family & Consumer Sciences, 48(3), 290-293. https://doi.org/10.1111/fcsr.12345Digital Object Identifier

Vafaei, T, Samavi, A, Whisenhunt, J., & Najarpourian,S. (2023). An investigation of self-injury in female adolescents: A qualitative study. *Quality & Quantity*, 57(6), 5599–5622. https://doi.org/10.1007/s11135-023-01632-9.

Wang, L., & Ngai, S. S. Y. (2021). Understanding the effects of personal and situational factors for adolescent cyberbullying perpetration. Journal of Adolescence, 89, 28–40. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2021.03.006.

Wang, Y.-L., Chen, Y.-J., & Liu, C.-C. (2024). The relationship between social media usage and loneliness. BMC Psychology, 12(1). https://doi.org/10.1186/s40359-024-01727-4.

Zadeh- Bagheri, L. (2021). *A study of the relationship between parental monitoring and parents' digital literacy with adolescents' exposure to risks and harms in cyberspace*. Unpublished doctoral dissertation. Shiraz: University of Shiraz, Faculty of Economics, Management and Social Sciences. (In Persian).

Zeynali Pour, F.(2019). The Impact of Cyberspace on Family and Youth (Harms and Solutions). *Pure Life*, 6(17), 71–84. (In Persian).

Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: A comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in Public Health*. 9, 1-12.